

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

JOLANTA JASTRZEBSKA

Kis hollandiai delfinológia *Köszöntő levél Szörényi Lászlónak*

Drága Barátom,

a legutóbbi években nagyon eltávolodtál Hollandiától, érthető okokból, persze, más és máshol végzett fontos feladatok kötettké le figyelmedet, pedig – emlékszel? – Te voltál az, aki egyszer megmutatta nekem a zutpheni nagytemplomot meg a kisváros más építészeti csodáit. Hol volt, hol nem volt... Valamiképpen most én is szeretném viszonzni ezt a kedves gesztusodat és Téged, a magyar kultúra lelkes és tudós ismerőjét értesíteni e kultúra egyre növekvő hollandiai népszerűségéről, nem utolsósorban a pár hónappal ezelőtt lezajlott *Magyar évad Hollandiában* című fesztivál hatására. Csupán egy alig néhány hete megtörtént eseményről számolok be, Kosztolányi *Édes Anna* című regénye (már harmadik!) fordításának megjelenéséről. Igen, a regényt már a háború előtt is kiadták hollandul, aztán 1982-ben is, minden visszhang nélkül. Úgy látszik, a holland közönség olyan, mint a makacs gyerek: többször meg kell kínálni valami finomságból, hogy belekóstoljon. Csodák csodájára most elkapkodták a könyvet, az első kiadás egy hónap alatt elfogyott, már készül a második. A kritikák nem győzik dicsérni, elhalványult mellette mind Márai Sándor, mind Szabó Magda, ebben az országban most a legnagyobb magyar író Kosztolányi Dezső! Ennek a hazai kritika is örülne.

Hát akkor én is elolvastam újra a regényt, hollandul. A holland szöveg kiváló, hiszen a nagy tapasztalattal rendelkező Henry Kammer barátunk alaposan átdolgozta előbbi fordítását. Csak nem értem, miért hagyott ki egy mondatot (ez természetesen közöttünk maradjon), azt, amivel Anna olyan határozottan elutasítja Jancsit. Biztosan emlékszel, Jancsi már Anna mellett fekszik az ágyban, és megpróbálja átölelni, a lány pedig az „úri kisasszonyokhoz” küldi, és keményen hozzászól: „Maradhasson.” Ez a mondat hiányzik a holland fordításban. Mindig vannak kihagyások, ki tudja ezt jobban, mint Te! Például az *Édes Anna* Matúra-sorozatban megjelent szövegéből szintén kiesett egy hasonlóan fontos mondat, az, amellyel az elbeszélő pontosan leírja Jancsi pozícióját Anna ágyában, azáltal még jobban érzékelteti a férfi bánatát és frusztrációját, mondván, hogy „Hasra feküdt.” Vajon miért esett ez ki? Úgy látszik, mindig baj van ezzel az „elcsábítási” jelenettel,

ami nem is elcsábítás, de arról most nem szólok, hiszen ezt már egyszer máshol kifejtettem, illetve kifejtettük. Még csak annyit: elhatároztam, a holland olvasóközönség számára is bemutatom az Anna–Jancsi-kapcsolat viszontagságait, és azzal kapcsolatosan a személynévről szóló korabeli regényekben megőrzött véleményt is megemlítem. Biztos emlékszel, hogy némely regénybeli szereplő és a kritika a rémes gyilkosság okának Anna géppé degradálását tartja. Na már most, Harsányi Zsolt *Magdolna* című regényében is van egy erre vonatkozó részlet, a regény pedig szintén megjelent hollandul. Szándékom nehézségekbe ütközött, mivel ott is kihagyásokat kellett tapasztalnom. Pedig milyen meggyőzően kimutatná az akkori mentalitást az a regényrészlet, amelyben Meszlényi bárónő a következőképpen oktatja későbbi kedvesét, Kelen Jenőt az úri étkezési etikett-ről: „A kínálást a háziasszonynak megköszönjük, a személyzetnek soha. A személyzet gépnek számít, a géphez pedig nem beszélünk. Ez nem lenézése, hanem megbecsülése az alkalmazottnak, mert ha szólunk hozzá, azzal kimutatjuk, hogy ő nem gép, hanem a társaságból kizárt ember.” (HARSÁNYI Zsolt, *Magdolna*, III, Bp., 1939, 69.) Vajon miért maradt ki a fordításból ez a részlet? Talán úgy vélte a fordító[nő], J. L. Szobotka-Visser, hogy a háború utáni holland közönség finomlelkűségét óvni kell azoktól a barbár nézetektől, amelyek őket gyarmati múltjukra is emlékeztetnék? Látod, Drága Barátom, itt is bőven akadna munkád, ha még egy delfinológiai vázlatot szeretnél összeállítani. Gép ide vagy oda, mégis meg kell jegyeznem, hogy a Víz Angélák, Pórtelky Magdák stb. nagyon is jól értettek a személynévi kioktatásához, ami nem kis feladat, ezt pedig nem annyira irodalmárként, hanem háziasszonyként állítom! Különb, emlékszel, hogyan dicsértél meg e minőségemben? Ennek írásbeli nyoma is maradt az „Arany epikája”-ról szóló tanulmányodhoz írt dedikációdban; idézem: „[Jolanta] ideális háziasszony (bár ezt nem hiszi).” Biztos lehetsz abban, hogy halálom után a másolat a PIM archívumába fog kerülni!

Ez persze mind mellékes, amiről igazán akarok Neked most írni, az a tervezett holland nyelvű cikkem, illetve Kosztolányi regényének új interpretációja, amelyben az ironikus előadásmódra esne a hangsúly. A cím már megvan: *Het meisje met de kip* [A cselédlány és a csirke]. Milyen szépen rímel a *Het meisje met de parelre* [Lány gyöngyfülbavalóval]! Milyen aktuális (a filmet még mindig játsszák a mozikban, itt és Budapesten is), és ráadásul mindkettő cselédlányról szól. Mégis, vannak kételyeim..., hiszen érthető és mennyire dicsérhető is Kosztolányi iróniája akár Kun Bélával, akár Jancsival szemben, de Annát így neveltségessé tenni ezzel a vele együtt alvó csirkével? Még jó, hogy nem egy libáról volt szó, mert ennek a konnotációi mind a magyarban, mind a hollandban szinte azonosak! Vajon úgy kellene-e értelmezni ezt a jelenetet mint a (kis)realizmus kíváló példáját? De ezzel is vannak fenntartásaim, mivel furcsának tartom, hogy egy jövődöbéli államtitkár lakásán, igaz a konyhájában, és igaz, a háború meg a kömmün nélkülözései után, de mégis, ott alszik egy csirke, és csak várja a sorsát. Vajon milyen más, csakis irodalmi szövegekben találnék bizonyítékot arra, hogy ez elfogadható? Egyelőre a szövegbeli összefüggéseket kerestem, megtetszett az, hogy mialatt az elbeszélő Jancsi beférkőzését

Anna fekvőhelyére valami szemétdombon való „meghengergőzéshez” hasonlítja, talál is ott egy ártatlan és diszkrétén félreálló, majd állva elalvó csirkét. Szemiotikus lévén, nagyon is tudtam értékelni azt az információt, hogy Anna képtelen levágni egy csirkét, mivel ez viselkedésének a koherenciáját biztosítja. Ebből a szempontból a Vízék konyhakéssel való „feldogozása” nem mond ellent egy csirke megölésétől való irtózásnak, mivel nincs semmi közös szemantikai elem közöttük és a csirke között. Hacsak nem arra gondolok, hogy egy angyal (Víz Angéla) szintén képes fel- és alászállni, de ez talán erőltetett. Ugyanakkor örülök annak, hogy a gyilkosság után Anna úgy viselkedik, mint „een kip zonder kop” [fejetlen csirke], a képletes holland kifejezés szerint. Anna gyilkosságot követő viselkedése hasonlít egy csirkééhez, tudniillik először közömbösen elalszik, aztán ide-oda szaladgál, végül felkapja a batyuját és leül. Szerinted meggyőző ez? Ugyanis nem szeretném, ha szemiotikusi integritásom csorbát szenvedne. Szóval úgy érzem, mintha zsákutcába jutottam volna, de ezzel már nem fárasztalak, esetleg egyszer személyesen beszélhetünk a dolgokról. Nagyon remélem, hogy legközelebbi magyarországi tartózkodásom alatt találkozhatunk, feltéve, hogy akkor nem leszel beteg, hogy nem hívnak se Rómába, se Kalkuttába, és hogy nem kell éppen akkor sürgősen megírnod valami fontos tudományos cikket.

Addig is maradok régi rendíthetetlen híved,
Groningen, 2005 márciusa

Jolanta